

Smysl a cíl studia právnického.

Řeč, již zahájil přednášky na právnické fakultě Masarykovy university v Brně profesor dr. Jaroslav Kallab.

Dnešním dnem vstupujete na půdu akademickou a stáváte se členy akademické obce druhé české university. University, po níž národ po celá desetiletí toužil, jež mu vládami vídeňskými tak vytrvale byla odpírána, již se však za to dostalo cti, že nese jméno osvoboditele a vůdce našeho, presidenta Masaryka.

Jako občané této obce máte určitá práva, máte však i určité povinnosti. Vaše práva, svobody akademické, nemusím Vám podrobně uváděti. Při přechodu ze střední na vysokou školu jistě každý z Vás dosti jasně si uvědomil, že přestává býti dítětem, jež zevními prostředky kázeňskými musí býti k dobru vedeno, že jest uznán za mladého muže, jenž se dovede sám ovládati, a jemuž proto možno svěřiti volné vykonávání všech občanských práv. Větší jest nebezpečí, že byste právě na tomto přechodu si dosti jasně neuvědomili oněch povinností, jež jako akademičtí občané a zvláště jako adepti vědy právní na sebe břete. Nemíním právní závazky; ty snadno vyčtete ze studijních řádů. Míním závazky mravní, jež máte jako první posluchači právnické fakulty university Masarykovy.

Jako v životě vůbec, i v životě studentském, povinnosti vyplývají z cíle, který svou činností sledujeme. Máme-li tedy v této první přednášce si objasnit povinnosti, které Vás očekávají, musíme se napřed dohodnouti o cílech, jichž chcete studiem na právnické fakultě dosíci.

Otázka není tak prostá, jak by se na první pohled zdálo. Jest známá skutečnost, že na právnické fakulty většinou nevstupují posluchači, jako na jiné vysoké školy, ze zvláštní záliby pro onen obor vědní, jenž tam se traduje, nýbrž nanejvýše ze záliby pro určité praktické povolání, jehož dosažení je podmíněno absolvováním studia právnického. A to jest ještě lepší druh studujících práv. Vyskytují se také takoví, kteří na právnické studium jdou prostě proto, že se nemohou pro nic rozhodnouti, že necítí v sobě zálibu pro žádné speciální zaměstnání, a volí pak studium na fakultě právnické proto, že je pokládají za nejsnazší. O všech ostatních oborech vědí aspoň tolik, že si dovedou představití, jakou trýzní by jim bylo a co škod jiným by způsobiti mohli, kdyby volili povolání, pro něž necítí ani schopností, ani záliby. Jen o právnictví se domnívají, že není, než

více méně pohodlným prostředkem k získání obživy, prostředkem, který si lze osvojit bez zájmu i bez zvláštních schopností. Takoví studující nevědouce, co vlastně by na právnických fakultách hledali, nikdy s nimi nesrostou, neuvědomí si, jaké povinnosti na sebe berou, zůstávají tam vždy cizinci. Snad odbudou svá čtyři léta, snad obstojí i při zkouškách, právníky se však přes to nestanou. Také v praktickém životě, třeba by vykonávali zaměstnání, jež je vyhrazeno právníkům, jsou pouhými řemeslníky, kteří, nepochopivše vlastní smysl a cíl právnického zaměstnání, nemohou ve svém povolání naléztí uspokojení, i hledají buď své uspokojení jinde, šíříce tak nesprávnou představu o povolání právnickém, jehož jsou nehodnými representanty, nebo se stávají lidmi nespokojenými a nešťastnými, poněvadž jsou proniknutí vědomím své zbytečnosti.

Před těmito konci rád bych Vás uchránil. A proto především bych rád Vám vštípil jedno: Rozhodnouti se pro tu neb onu fakultu znamená rozhodnouti se pro celý život. Proto zkoumejte dříve, než se rozhodnete, pokládáte-li se za schopné, aby právnictví vyplnilo celý Váš život. K tomu ovšem musíte aspoň přibližně vědět, co jest právnictví a právní věda. Pokusím se Vám to, pokud je to ve stručné přednášce vůbec možno, aspoň přibližně nastíniti. —

Při každé vědě jde o poznání. Věda právě jest systematické, zákonům logiky vyhovující poznání. O jaké poznání jde tedy při vědě právní? Pravím úmyslně »o jaké poznání« a nikoliv »o poznání čeho«; neboť každé poznání předpokládá poznávající subjekt, poznávaný objekt, mimo to však i určitou činnost poznávací. Poznání právnické a tím i věda právní není pak charakterisována jen svým předmětem, nýbrž i zvláštním způsobem poznávání.

Pokud jde o předmět právnického poznání, myslíme tu především na znalost zákonů. Obecný názor vůbec ztotožňuje právnictví se znalostí »paragrafů«. To je názor naivní. Znalost zákonů ještě nečiní právníka právníkem. Je to sice velmi důležitá, ale přece jen p o m ů c k a jeho činnosti. Zákony totiž jsou jen autoritativními projevy státní vůle o tom, jak mají určité společenské vztahy býti upraveny. Mám-li zákonům rozumět, pochopiti jejich smysl, musím znáti onen společenský život, jenž jimi je upraven. To je úkol tak obsáhlý, že na fakultách samých jen z velmi nepatrné části může býti splněn. V národním hospodářství, ve finanční a správní vědě poznáte některé jeho části. Jinak spolehá tu školské vzdělání právnické na životní znalost, jež musí býti získána praktickým životem. Proto za jednu z předních povinností mladého právníka bych uvedl, všimati si bedlivě praktického života společenského. Jak vypadá skutečný život v dílně, v továrně v obchodě, v bance, v podnicích dopravních, i ve státním životě politickém, tu pak jak v politice vnitřní, tak mezinárodní, jsou otázky, pro něž každý právník má míti nejživější zájem. Jako nemůže býti dobrým lékařem ten, kdo by se vyhýbal pitevně a klinikám a kdo by se domníval, že může všech potřebných vědomostí získati z přednášek a knih, tak by byl

špatným právníkem, kdo by svá studijní léta ztrávil jen v přednáškách a nad knihami. S otevřenými očima jítí životem, všimati si veřejného i hospodářského života, je podmínkou správného chápání právních norem.

Mýlil by se však, kdo by tuto znalost skutečných sociálních poměrů, jež vědecky zkoumá a systematicky pořádá zvláštní věda — sociologie — zaměňoval s vědou právní. Jest totiž podstatný rozdíl mezi způsobem, jak sociální zjevny chápe sociolog, a způsobem, jak je chápe právník. Stručně lze rozdíl vyjádřiti takto: Sociologovi jde o otázku, co jest, právníkovi o otázku, co býti má.

Ptám-li se, co jest, jde mi o pravdu. Poznatky, jež takto tvořím, jsou pro mne cenné nebo bezcenné podle toho, zda jsou pravdivé, nebo nepravdivé. Jinak řečeno: Ve vědách popisných, k nimž patří i sociologie, hodnotím poznatky podle hodnoty pravdy. Jinak tam, kde mi jde o otázku, co má býti, ve vědách předpisných, k nimž náleží především věda právní. Kdyby bylo pravdou, že kupující zaplatí kupní cenu, že ten, kdo dosáhne určitého věku, splní povinnost vojenskou, že úředník bude jednatí vždy podle předpisů, nebylo by třeba právní vědy. Pak by skutečně sociologie a právníctví splývaly, nebo správněji, pak by vůbec nebylo právní vědy. Poněvadž však někteří kupující platí a jiní neplatí, poněvadž někteří splní svou vojenskou povinnost, a jiní nesplní, poněvadž některý úředník jedná podle předpisů, a jiný nejedná, chceme věděti, zda je správné jednání prvých, či druhých. V právu tedy nejde nikdy o otázku co jest, nýbrž vždy o otázku, co má býti. Dáváme jednomu poznatku přednost před druhým nikoliv proto, že je pravdivější, nýbrž proto, že je správnější, nehodnotíme své poznatky podle hodnoty pravdy, nýbrž podle hodnoty dobra.

Jsme zvyklí, a upadáme velmi snadno do toho omylu, že jakmile si položíme otázku »co má býti«, popouštíme uzdu své fantasii. Při otázce »co má býti« vybavují se nám mimoděk subjektivní, osobní naše tužby, přání, choutky, a proto velmi jest rozšířeno mínění, jako by na tuto otázku vůbec nebylo objektivní, obecně platné odpovědi. Poněvadž pak, jak jsme viděli, v právníctví vždy jde jen o otázku »co má býti«, jsou mnozí, kteří tvrdí, že právníctví vůbec není vědou, poněvadž nám nikdy nemůže dátí obecně platné, objektivní odpovědi. Proto se ještě dnes často na právníky hledí jako na lidi, kteří dovedou odůvodniti všechno, a na právo jako na soubor rozhodnutí, jež činíme a jimž se podvolujeme proto, že za nimi stojí moc. Z toho pak se vyvozuje, že, kdo má moc, má právo, že právo je jen jakýmsi závojem, za nímž se skrývá hrubá, faktická moc. Tento názor jest zcela mylný. Vyplývá z nejasnosti o tom, jak vůbec tvoříme své poznatky, nejen o tom, co má býti, nýbrž i o tom, co jest.

Uvažujeme-li upřímně o svých poznatech o tom, co jest, dojdeme brzy k přesvědčení, že jen malá část těchto poznatků je výsledkem vlastní naší osobní činnosti poznávací. Ohromnou většinu

poznatků přijímáme již hotovou a to v podstatě dvojím způsobem: jednak tím, že uznáváme něco za pravdu, důvěřující autoritě toho, jenž nám svůj poznatek podává ať jako učitel ve škole, neb jako spisovatel v odborném spisu a pod.; jednak tím, že přízpusobující se okolí přijímáme za pravdu to, co jak říkáme »všichni« za pravdu pokládají. Důležitou složkou této nápodoby jest řeč. S řečí přijímáme nastřádanou zásobu zkušeností nepřehledné řady svých předků, tak že můžeme říci, že poznávání není činností individuální, nýbrž činností sociální, poněvadž nikdy nepoznáváme sami, nýbrž v nás a námi poznávají naši předci i naše okolí a na našich poznatcích budovati budou potomci.

Úplně stejně, jako v oboru poznání toho, co jest, má se věc i v oboru poznání toho, co býti má, v oboru našeho rozhodování. Také při svém rozhodování nejsme činni jako izolovaná individua, nýbrž i naše rozhodování je činností sociální; i při rozhodování se v nás a námi rozhodují naši předci i naše okolí, a naše rozhodnutí bude nápodobeno našimi potomky. Čím v oboru poznání toho, co jest, jest řeč, tím v oboru našeho rozhodování jsou zvyky a mravy. Největší část našich denních rozhodnutí není výsledkem rozumového našeho rozvažování, nýbrž prostě činíme to, co od mládí jsme viděli činiti a co sami jsme si činiti navykli.

Důležitý rozdíl mezi obojím způsobem poznávání je však v tom, že na našem kulturním stupni společnost tvoří zvláštní orgány, které by autoritativně stanovily, co za určitých okolností má býti. Z počátku to bývá nadsmyslná autorita kněží, kteří v případech pochybných, jako vůlí boží, zvěstují národu jeho zákony. Velmi brzy však stát tvoří zvláštní orgány zákonodárné, kteří ve zvláštní formě stanoví, co v určitých životních vztazích společenských má a co nemá býti. Čím tedy v oboru poznání toho, co je, je autorita odborníků, tím v oboru poznání toho, co ve společenských vztazích má býti, je na našem stupni kulturního vývoje autorita státu jako zákonodárce. Je tedy chybný názor, zvláště německou vědou hájený, jako by zákony byly výronem libovůle zákonodárcovy, jenž opíraje se o státní moc, by mohl cokoliv učiniti závazným právem. Moc zákonodárcova spočívá mnohem více, než na jeho hmotné síle, na důvěře národa, že zákonodárce dovede lépe, než libovolný jednotlivec, stanovit, co má býti. Ovšem, musíme uznati za závazný zákon každý projev vůle zákonodárců, v náležité formě učiněný, třeba bychom měli sebe více důvodů, proč bychom jej nepokládali za správný. To však jest důsledkem jiné obecné normy státního života, vyplývající z našeho vědomí, že klidný vývoj společenského života by byl nemožný, kdyby autorita zákonodárcova nebyla bezpodmínečně uznávána. Právě však v mladém demokratickém státě třeba říci zcela otevřeně: každý zákonodárce, jenž by se chtěl opirati spíše o moc, než o důvěru, že volí správnou cestu, podrývá autoritu moci zákonodárné, a chrožuje tím trváří státu více, než mnohý zločinec.

Jako v oboru poznání toho, co jest, vystupuje vedle autority i

nápodobu, tak i v oboru poznání toho, co býti má, uplatňuje se vedle práva zákonného i právo zvykové a právnická tradice. Otázka, pokud zvyk je v našem právním řádu pramenem práva, jest sporná, a nebudu předbíhati výklady, jež o tom uslyšíte v příslušných přednáškách. Nesporné však je, že právní věda sama má své tradice a že i zákony nejsou nadsmyslným jakýmsi zjevením vyšší moudrosti, nýbrž že organicky vznikají a se vyvíjejí z daného právního řádu. Jako v jiných kulturních zjevech, tak i v právu, budujeme na díle svých předků. Proto podstatnou součástí právnického studia jest právní historie. Neboť máme-li správně chápati jednotlivé právní instituce, musíme věděti, jak vznikly, za jakých podmínek se vyvíjely a jak obdobné instituce v proudu dějin vznikaly a zanikaly.

Pro studium právních dějin mluví však ještě druhý důvod. Jako studium organismů pedagogicky nejúčelněji se nepočíná útvary nejvyššími a nejsložitějšími, nýbrž primitivními formami, jež stojí na počátku vývoje, tak i kulturní zjevy, zvláště právo, nejúčelněji učíme se poznávati na primitivních jeho formách, kde základní rysy jednotlivých institucí nejsou ještě přetíženy komplikacemi, jaké s sebou přináší složitější život společenský. V tom tkví pedagogický význam římského práva. Za nepoměrně prostších poměrů společenských s nepatrným množstvím zákonů dovedli římstí právníci vytvořiti právní soustavu, na níž mnohem názorněji, než na složitých právních útvarech dnešních, můžeme stopovati pravidla a formy právnického myšlení, jimiž pak mnohem snáze, než by nám bez nich bylo možno, ovládneme i velmi složité právní útvary dnešní.

Proto studijní program váš rozpadá se ve dva oddíly: v přípravný oddíl právně historický a v oddíl, v němž se vám bude věnovati studiu práva dnes u nás platícího, při čemž pak, jak jsem se zmínil, poznáte zvlášť v národním hospodářství a politice i podstatný kus oněch sociologických poznatků, bez nichž správné chápání právního řádu by bylo nemožné.

Ale jedno bych vám rád již dnes na počátku vštípil v mysl. Totiž, že poznání historie právní i poznání platných zákonů není cílem studia právnického, nýbrž jen prostředkem. To již před osmnácti sty léty vašim římským předchůdcům vštěpoval Celsus, když hájil mínění, že znalost práva »non est verba tenere sed vim ac potestatem«. Co je tato vis ac potestas práva? Opět známější obor poznatků o tom, co je, nám ukazuje cestu v naší říši poznatků o tom, co má býti. Nenazveme ještě přírodovědcem někoho, kdo nám třeba sebe lépe dovede vypočítati jednotlivé druhy živočichů, nebo jednotlivá tělesa nebeská. Stejně nenazveme právníkem toho, kdo třeba sebe lépe dovede odříkávati jednotlivé paragrafy. Co činí přírodovědce přírodovědcem, jest schopnost, podříditi jednotlivé poznatky širším hlediskům, slučovati je v jednotnou myšlenkovou stavbu, ukázati povšechné zákony, jež ovládají přírodní dění. Stejně i právníkem nazveme teprve toho, kdo dovede jednotlivé právní normy chápati jako články jednotné myšlenkové stavby, kdo dovede je

podříditi širším jednotným hlediskům. A tuto jednotnost rozhodování o tom, co ve společenských vztazích býti má, nazýváme spravedlností.

Čím tedy je pro poznání toho, co je, víra, že vše, co je, je nutně, že tvoří jednotnou myšlenkovou stavbu, přírodu, tím pro poznání toho, co býti má, je víra, že vše, co býti má, musí býti spravedlivé, že musí tvořiti jednotnou myšlenkovou stavbu, kulturu. Jako ten, kdo věří v kouzla a čáry, které by zasahovaly do jednotného dění přírodního, neslouží přírodní vědě, nýbrž pověře, tak ten, kdo věří, že lze hovětí libovůli nebo hrubé síle, jež by rušivě zasahovaly do jednotné stavby národní kultury, neslouží právu, nýbrž násilí.

Chcete-li se tedy státí skutečnými právníky, musíte býti odhodláni ze všech sil svých sloužiti spravedlnosti. Právník, jenž nevěří ve spravedlnost, je stejně šarlatán a podvodník, jako ten kdo by se vydával za přírodovědce a nevěřil při tom v přírodní zákony.

Nestačí však ve spravedlnost věřiti, třeba jest i míti vůli ji všemi svými silami hájiti, ji proti každému platnost zjednávatí, nespravedlnost pak vždy, všude a u každého potíratí. K tomuto boji za spravedlnost má se Vám zde dostati potřebné vědecké výzbroje stejně, jako Vaší kolegové hledají na filosofických fakultách výzbroj k boji za pravdu.

V tomto duchu Vás zvú k radostné práci na naší mladé fakultě, jejímíž prvními odchovanci jednou budete. Jste o to šťastnější, než jsme byli my a celé generace našich předků, že se chystáte k pěstění a budování právního řádu v naší svobodné republice československé. Radost, již nad tím pocítujeme, provází vědomí těžké zodpovědnosti, již naši generaci ukládají nynější historické doby. Netajme si toho ani v nynější slavnostní chvíli. Všude kolem sebe pozorujeme, jak těžko si zvykáme svobodě nově nabyté, s jakými obtížemi musí při svých počátcích bojovati mladý náš stát. A jdeme-li ke kořeni těchto smutných zjevů, setkáváme se stále s jedním: staletí poddanství, kdy tak často k nám přistupovalo ve formách práva hrubé násilí, utlumilo v příliš mnohých z nás smysl pro spravedlnost, vůli ke spravedlnosti. Věřím pevně, že jsou to jen dětské nemoci mladé republiky, dozvuky onoho poddanství, sesílené dozvuky světové války právě skončené, onoho zoufalého pokusu Německa a jeho spojenců, postavití moc na místo práva. Jsem jist, že národ, jenž v dějinách i za poslední války dovedl tolik obětí přiněsti ideí spravedlnosti, nalezne i v těchto obtížných poměrech správnou cestu. Vždyť nejpálčivější otázka, jež dnes zachvívá společenským řádem nejen u nás, nýbrž na celém světě, otázka sociální, není, jak mnozí se domnívají, otázkou chleba, nýbrž je především otázkou mravnosti a spravedlnosti.

Vám připadne úloha, abyste spolubudovali nový, i sociálně spravedlivější řád, abyste za nových poměrů byli soudci, advokáty, správními úředníky a snad i zákonodárci. Doufám, že jste si vědomí, jaká na Vás čeká odpovědnost, jak důležitó je, abyste nepromarnili:

ani chvíle, nýbrž abyste všechny své schopnosti a všechny své síly vynaložili přípravě na tato svá povolání. Přál bych si, abyste ve chvílích, kdy snad budete ochabovati, kdy se k Vám přiblíží pokušení ať v té neb oné formě, aby Vás svedlo od cesty za spravedlností, — ať nyní za přípravy, ať později v praktickém životě, — si připomněli, co Vám nyní pravím: Po staletí, za nejkrutějších útrap, udržel se náš národ, poněvadž věřil ve spravedlnost, jež mu musila přinést svobodu. Nepřipusťme, aby ztratil víru ve spravedlnost nyní, když jí dosáhl. Je posvátným úkolem stavu právníckého, aby ve svém národě tuto víru ve spravedlnost udržoval živou a účinnou. A to je cíl, který za to stojí, abychom mu věnovali všechny své síly a nejlepší své schopnosti.

Dr. Jaroslav Kallab:

Ustanovení mírových smluv, týkající se přímo republiky československé.

II. Spojení s mořem.

Zásada sebeurčení národů, o níž se opíralo i uznání neodvislosti státu našeho, netýká se, jak nyní se strany německé se často tvrdí, jen práv jazykových, nýbrž i života hospodářského. Znamená pak z tohoto stanoviska zásada sebeurčení, že každému národu, jenž pro svou kulturní vyspělost se uznává za plnoprávního člena mezinárodního společenství, se má dostatí možnosti, aby i hospodářsky určoval samostatně své osudy. Uznává se totiž, že hospodářská odvislost od jiného státu bývá zpravidla předchůdkyní odvislosti politické, a že by tedy uznání neodvislosti nemělo prakticky mnoho smyslu, kdyby zároveň nebylo učiněno opatření, aby nově uznaný stát byl vyproštěn z hospodářské závislosti na státu jiném. To platí zvláště o státech vnitrozemských, jakým je stát náš. Následkem obecně uznané mezinárodnosti moře má totiž stát přímořský před státem vnitrozemským tu velkou výhodu, že může voliti, s kterými státy chce do těsnějších hospodářských vztahů vstoupiti. Naproti tomu stát, jenž ze všech stran jest obklíčen hranicemi států jiných, závisí co do hospodářských svých vztahů z velké části na dobré vůli svých sousedů, totiž na tom, jaké zboží a za jakých podmínek chce tento stát pustiti přes své hranice.

Podle bodu třetího známých 14 bodů Wilsonových, jež oběma stranami byly uznány za základ mírového jednání, měla mírovou smlouvou jako záruka trvanlivosti míru býti uznána zásada: potlačiti v mezích možnosti přehradu hospodářské a nakládati ve věcech obchodních stejně se všemi národy, jež přivolí k míru a se sdruží, aby je udržely. Důsledkem této zásady pojata byla jak do mírových smluv s Německem a s Rakouskem, tak do zvláštních smluv, jež velmoci současně uzavřely se státy nově utvořenými,